

ONKO POLIITTISELLA HISTORIAALLA TULEVAISUUTTA?

KIMMO RENTOLA

on poliittisen historian dosentti
Helsingin yliopistossa.

■ ”Kaikista historiankirjoituksen muodoista poliittinen historia on taatusti se, joka ei kaipaa mitään perusteluja olemassaololleen.”

Näin Susan Pedersen avasi E. H. Carrin klassikon *Mitä historia on?* 40-vuotissymposiumin.¹

Tuntui komealta kuulua traditioon, joka juontuu Thukydideestä. Kaksi ja puoli vuosituhatta historiankirjoituksen lippua ovat kantaneet nimenomaan poliittisen historian edustajat.

Sitten muistui mieleen alakuloinen keskustelu Tieteiden talon aulassa. Oli taas tullut uusi roskapaljastus, ja huokasin: ”Toisinaan tulee mieleen, onko poliittisella historialla tulevaisuutta lainkaan.”

”Ei sillä ole”, totesi kollega, arvosteluvystään ja maltistaan tunnettu professori. Kuin selvän seikan.

Puhekumppani kuuluu 70-luvun historia-polveen, joka ei halunnut vallanpitäjien kirjuriksi, vaan löysi sosiologian. Uusi suuntaus, *social science history*, ”vaikuttii terveellisesti siihen, miten historiaa oikeastaan harjoitettiin yliopistoissa. Se altisti historioitsijat muille tieteille, teroitti päättelyn taitoja, pakotti määrittelemään tutkimusongelmat tarkemmin ja keräämään todisteet syste-

maattisemmin. Saatiin uusia narratiiveja vanhojen nationalististen tilalle (...)”²

Löydettiin uusi avain historiaan. Mutta ennen pitkää ’sosiaal historian kupla’ puhkesi.³ Ei se käynytkään kaikkeen, sen oli paras olla oma itsensä, sen soveltaminen muualle vei toisinaan varjonyrkkeilyyn ja asento-oppaiden⁴ laatimiseen.

Kuten hyvin tiedetään, Suomi on usein kulkenut oman aikataulunsa mukaan, ja niin tässäkin. *Social science history* löi meillä lopullisesti läpi vasta 1990-luvulla, jolloin sen hegemonia muualla oli jo ohi. Meillä kuulee aina vain jo ikäkulua mantraa ’perinteisen poliittisen historian’ kehnoudesta.

Jos joku tutkii työläiskaupunginosan arkea, hän terästäää tärkeää teemaansa herjäämällä niitä, jotka tuhlaavat aikaansa joutavuuksiin. Esimerkiksi niiden seikkojen selvittelyyn, jotka määräsivät, kuuluiko työläiskortteli Suomeen vai Neuvostoliittoon.

Tätä kuuntelemme vaieten tai myönnellen. Meillä akateemisen poliittisen historian itsetunto on alhaalla, luimuillaan ja ollaan olevinaan ihan yhteiskuntahistorioitsijaa siinä kuin muutkin.

Toisesta näkökulmasta ”pienen poliittisen historiamme totista kaluamista” on pilkanut Matti Klinge.⁵ Havaittuaan Alpo Rusin

1. Susan Pedersen (2002) ’What is Political History Now?’ *What is History Now?* Ed. by David Cannadine (London: Palgrave Macmillan), 36.

2. Peter Mandler (2002) *History and National Life* (London: Profile Books), 91.

3. Sanontaa käytti Paul Cartledge artikkelissaan ’What is Social History Now?’, em. Cannadine (toim.) 2002, 29.

4. Sanonta on Seppo Hentilän: opastetaan tarkasti, miten pitäisi tehdä, mutta ei itse tehdä sitä.

5. Matti Klinge (1991) *Romanus sum: Kirjoituksia Euroopasta* (Keuruu: Otava), 97.

olevan ”kotoisin *poliittisen historian oppiaineen* piiristä” hän huomautti, että

sinne ovat etsiytyneet monet juuri salaliittoajatteluun enemmän tai vähemmän, joskus aivan sairaalloisesti viehtyneet tutkijat. Rautkallio nyt on tietysti ääritapaus, mutta kyllä Nevakivi, Häikiö, Suomi, Rusi ja monet muut ovat kovin, kovin innostuneita intrigeistä ja paljastuksista.⁶

Tarkemmin sanottuna oppiaineen ’pojat’ ovat ”ilman näkemystä historian pitempien linjojen merkityksestä tai ymmärtämystä ihmisen psykologian moninaisuudesta, motiivien kompleksisuudesta. Samalla tähän asenteeseen on liittynyt halpaa moralismia ja jälkiviisaudella elämöintiä.”⁷

Kumpikin kritiikki on ansaittua.

Poliittisen historian vanha lähtökohta, kansallisuusaatteen hengessä tulkittu hegeliläinen valtio-oppi, ei vastaa nykyisiin kysymyksiin. Sen hegemonian paluuta on turha toivoa. Tiukka kansallisvaltion näkökulma, vain valtiomiesten, sotilasjohdon ja diplomaattien tarkastelu (ja itse tutkijoiden miehisyys) ovat väistyviä ilmiöitä.

Totta on myös ’pienuus’, jos vertaa imperiaalisiin historioihin.

Ja pitää paikkansa, että poliittisen historian nimissä tuotetaan sekunda. Mistä sen tunnistaa?

Ne kirjat kyhätään nopeasti. Ei piitata siitä, että paikallaan pysyminen tuo esiin totuuden, kun taas kiirehtiminen ja salaperäisyys edistävät huijausta.⁸

Raflaavien väitteiden todistamiseen eivät lähteet riitä. Sitä peitellään paisuttelemalla yksittäistä dokumenttia, keikailemalla tarpeettomasti arkistokoodeilla tai lihottamalla viitteitä.

Toimijat rajataan ’johtoon’, motiivit esitetään matalina ja tavat konspiratiivisina. Syvemmän ideologian tai kulttuurin kaltaiset tekijät sivuutetaan. Kirjassa on usein sankari ja aina konna, niin kuin keisari Justinianus demonien ruhtinaana Prokopioksen salaisessa historiassa. (Myös sekundahistorioitsijat voivat ylpeillä perinteensä iäkkyydellä.)

Kiire vai mikä panee kirjoittamaan niin

huonosti, että tekijän logiikkaa on toisinaan mahdoton tavoittaa. (Tarkoitus on silti ilmeinen.) Puuttuu eleganssi, yksinkertaisuus ja selkeys.

Toisia tutkijoita mollataan vihjaillen, argumentoidaan *ad hominem*, maalitauluna mieluiten joku auktoriteetti⁹, jonka tasolle tekijä kuvittelee sillä keinolla nousevansa. Itse nämä tekijät eivät kestä vähintäkään kritiikkiä, vaan suoltavat kärkejäherkkiä vastineitaan ja vetoavat tutkijankunniaansa.

Menneisyyden toimijoita katsellaan ylhäältä, jaellaan mahtipontisia tuomioita. Puuttuu nöyryys ja myötähäpeä. Tacitus joutui senaattorina katsomaan, kun keisari Domitianuksen vastustajia raahattiin senaattista kidutettaviksi ja tapettaviksi, ja historioitsijana hän sitten muisti sen kokemuksen ja oman vaikenemisensa silloin. Siitä syntyi annaalien jännite. ”Emme pysty sanomaan, kantoiko hän yhteistoimintamiehen syyllisyyttä vai henkiin jääneen häpeää.”¹⁰

Esittämällä nämä punktit en tavoittele päänahkoja,¹¹ puhun trendistä, joka tunkee hyväänkin historiaan, nyt myös yliopistojen rahanjakomallin avittamana. Silkkoa

6. Matti Klinge (2001) *Luen ja matkustan: Päiväkirjastani 2000–2001* (Keuruu: Otava), 119. Rusin nimi ei liity myöhemmin esiin tulleeseen Stasi-asiaan, vaan hänen muistelmakirjaansa *Mariankadun puolelta*. – Uudessa teoksessaan Klinge toteaa periaatteellisella tasolla, että ”historioitsija ei voi syrjäyttää poliittisen maailman merkitystä vain siksi, että politiikan luonteen mukaisesti monet neuvottelut ovat tarkoituksellisesti salaisia”. *Poliittinen Runeberg*, suom. Marketta Klinge (Porvoo: WSOY 2004), 531.

7. Matti Klinge (2004) *Teetä ja suurmiehiä: Päiväkirjastani 2003–2004* (Keuruu: Otava), 49. Tässä Klinge mainitsee Jukka Tarkan ja Jyrki Vesikansan.

8. Tacitus, *Annales* II: 39. Kun raportoin valtionarkistossa 1990-luvun alussa Tuomo Polviselle, mitä kaikkea Moskovassa oli tullut saataville, hänellä ei ollut sinne kiirettä. Kuohukoon pintavaahto ensin kunnes haihtuu.

9. Ns. auktoriteetit kestävät yleensä erittäin hyvin argumenttiansa kyseenalaistamisen, jos se tehdään asiallisesti ja lähteiden ja päättelyn voimalla. Tässä ei ole kysymys siitä.

10. Ronald Mellor (1993) *Tacitus* (New York: Routledge), 78.

11. Sen vuoksi en sano nimiä. Lukija on sen verran ilkeämielinen, että osaa ne lisätä, muitakin kuin Klingen listalta, jolla muutama nimi ei ole ansainnut paikkaansa. Kenelläkään tuskin on kaikkia näitä punkteja, ja toisaalta kunnan historioitsijallekin saattaa sattua horjahdus tai pari.

syntyy toki myös muilla aloilla, mutta se ei pistä niin silmään kuin poliittisessa historiassa, jonka paljastuksilla on lööppiarvoa melkein siinä kuin seksitutkimuksella.

Poliittisen historian peli on siis pelattu?

Historia ei loppunut niin kuin jo luultiin, eikä loppu politiikkakaan, vaan valtaa käytetään ja siitä taistellaan edelleen, eikä se prosessi avaudu pelkästään esimerkiksi valtio-opin keinoin. Globalisaatio, muu viime aikojen kehitys, vallan luonteen muuttuminen suorastaan huutavat poliittisen historian perspektiiviä, sen lohtua ja voimaa, sen intensiteettiä. Kylmän sodan jälkeistä kansainvälistä järjestelmää on jopa yritetty ymmärtää myöhäiskeskiajan Euroopan valossa.¹² Jos Marx palaa, niin kuin on ennakoitu, hänenkin panostaan haetaan juuri tältä suunnalta.

Poliittisen historian uusi nousu on maailmalla jo tosiasia, kylmän sodan tutkimuksessa ja muuallakin.¹³ Sieltä se tulee. Nyt jo tietää nuoria, jotka sen tuovat.

Entä ongelmat, jotka edellä tunnustettiin?

Pienuutta ei voi muuksi muuttaa. Meidän on se Suomen-luu kaluttava, mutta siihen saadaan vielä uusia näkökulmia, kansainvälistä näkemystä ja vertailua.

Sekundan roiskeita voi väistää vetäytymällä tieteen ja teorian saapasnahkatorniin ja valitsemalla riittävän esoteerisia aiheita. Se on täysin hyväksyttävää, ja siten on saavutettu ja saavutetaan huippuluokan tuloksia.¹⁴ Se ei kuitenkaan riitä.

Poliittisen historian yksi suuri vahvuus on ollut sen kyky puhutella sekä kansalaisia että valtiojohtajia. Sitä ei saa luovuttaa pois. Korkeatasoisen poliittisen historian pitää taistella sillä kentällä omilla aseillaan, argumentin ra'alla voimalla. Haittapuolena on, että saattaa siinä itsekkin vähän ryvettyä.

Muiden historia-alojen ja tieteiden lähestymistapoja on omaksuttava, laajemmin

esim. kulttuurien tutkimuksesta. Siinä mielessä virkisti lukea Alessandro Barberon *Carlo Magno* (2000). Näkökulmien vuorottelua saattoi ihailla, vaikka pitäisikin (niin kuin Jacques LeGoff) juuri Kaarle Suuren aikaa esimerkkinä siitä, miten Eurooppaa ei pidä yhdentää väkisin.

Vuorovaikutus ei kuitenkaan onnistu alitumalla toisten hegemoniaan, siihen täytyy mennä pää pystyssä, poliittisen historian oman luonteen ja osaamisen pohjalta.

Poliittisen historian kantaisänä on pidetty totista Thukydideistä, joka oli kertovinaan peloponnesolaissodan juuri niin kuin se tapahtui ja halusi tehdä sen niin tyhjentävästi, ettei kenellekään jäisi enää lisättävää. On korkea aika liikkua pari piirua Herodotoksen suuntaan: löytää silmää kulttuureille, moniäänisyyttä ja moniaineksaisuutta, epävarmuutta, naisia.¹⁵ Eri paradigmat voivat elää rinnakkain, toinen toistaan ruokkien ja kiihdyttäen.

Herodotosta on syytetty jutunkertojaksi, jolla ei ollut teoriaa, mutta se on pintapuolinen näkemys. Hän leipoi teorian kerronnan sisään ja pani lukijan ajattelemaan.¹⁶

Tehkää perässä. ■

12. Sen kai aloitti Alain Minc (1993) *Le nouveau Moyen Âge* (Paris. Gallimard). Metafora ei ole niin haettu kuin ensin luulisi: kilpailevien instituutioiden (valtiot, hallinnot, ylikansalliset verkostot, yksityiset intressit) toimivallat menevät päällekkäin, aluerajat ovat liukuvampia, kehitys epätasaista jne.

13. Nousun luonteesta ja edellytyksistä jopa diplomaattian historian alalla ks. Michael J. Hogan (2004) 'The "Next Big Thing": The Future of Diplomatic History in a Global Age', *Diplomatic History* 28: 1.

14. Esimerkkinä voi mainita Johannes Remyntin työn. Teema vaikutti esoteeriselta kunnes Ukrainan tapahtumat paljastivat jokaiselle sen akuutin relevanssin.

15. Totta kai olen selvillä siitä, ettei Herodotos käy gender-apostoliksi. Pistää silti silmään että *Historiateoksessa* on 375 naista, moni vaikuttajana, kun Thukydideellä se sukupuoli on näkymätön.

16. John Gould (1989) *Herodotus* (London: Weidenfeld and Nicolson), 62.